

АНТОНИЈ БЛУМ

Во наредните брови ќе ви пренесеме делови од книгата „Бог и човекот,, од митрополитот Антониј Блум, објавени за првпат пред триесетина години под насловот God and man, Метрополитан Anthony of Sourozh; кога Блум беше егзарх на Московската Патријаршија во Западна Европа.

Неговиот живот во Христа, како православен епископ во Велика Британија во втората половина на XX век, беше врата за многумина коишто имаа потреба да се стекнат со жив опит на Православието.

Во велигденскиот број на Премин ви нудиме дел од интервјуто коешто во она време Марганита Ласки го водеше со Сурошкиот митрополит.

АРХИЕПИСКОП И АТЕИСТ

Марганита Ласки: Вие верувате во Бога и мислите дека тоа е добро и исправно. Јас не верувам во Бога и мислам дека е тоа добро и исправно. Ни вие ни јас не сме лекомислени луѓе, сериозни сме и својата одлука сме ја донеле колку што сме можеле повнимателно. Постојат многу луѓе како што сум јас, постојат многу, веројатно многу повеќе луѓе како што сте вие. Како ја објаснувате оваа основна, би можело да се каже, суштинска разлика.

Митрополит Антониј: Навистина не знам како да го објаснам тоа, но ми се чини дека зборот 'верување' е лажлив. Н□ наведува да мислиме дека се работи за избор и дека одлуката дали ќе веруваме или не е во наша моќ. Моето многу силно чувство во врска со тоа е дека верувам бидејќи знам дека Бог постои. И мене ми е необјасниво како вие успевате да не го знаете тоа.

Тоа ме доведува до следното прашање што сакам да ви го поставам, а се однесува на верата. Знаам дека верата е главна христијанска добродетел, но

Се школував за да бидам научник. И кон с□ пристапувам како да се работи за експериментална наука - можеби тоа е погрешно, можеби е исправно.

според мене таа е поблиска до порокот и не сфаќам зошто му е потребна на човекот. Велите 'знам дека Бог постои' и навистина многумина го велат тоа од оваа или од онаа причина, затоа што го доживеале Бога или затоа што го гледаат Бога во обликот на универзумот. Но ако знаете, тогаш верата не ви е потребна. А ако не знаете, за мене како атеист, тоа е речиси како да отфрлате нешто најважно во врска со човечкото битие - како да го заменуваат незнаењето со вера. Според мене, кога нешто не знаете исправно е да почекате тоа да се дознае или да речете 'не знам'. Ако пак знаете дека Бог постои, тогаш зошто верата би се сметала за добродетел?

Мислам дека е тоа прашање на дефиниција на верата. Се сеќавам дека прочитав во една прилично шеговита теолошка книга дека верата се дефинира како способност на возрасните да го докажат за вистинито она што знаат дека не е вистинито.

Баш убаво...

Ако е верата тоа, за жал, јас ја немам. Мислам дека верата најдобро се дефинира во зборовите од Посланието до Евреите, кога писателот вели: „Верата е извесност за нештата невидливи... Тоа е сигурност, тоа е практичен збор, и невидливите нешта не се едноставно нешто замислено. Говорејќи, на пример, за себе и за неколкумина други луѓе, сигурен сум дека започнавме со едно сосема уверливо доживување. Сега, во одреден момент ова доживување избледе, како и секое друго доживување на убавината, љубовта, радоста, болката. Постои момент кога тоа доживување повеќе не е стварно, но извесноста за него останува. Ете тоа е моментот кога настапува верата. Но верата не значи лековреност, таа значи дека извесноста за нешто што не е наше сегашно доживување на нештата останува.

Ако го употребите зборот 'вера', секако со тоа се подразбира дека имате вера наспроти можното сомневање? Но ако сте сигурни, нема место за сомневање, и затоа, жал ми е, не гледам никаква потреба од вера. Зарем сигурноста не е доволна?

Вие на извесен начин сте во иста положба како јас. Сигурни сте во непостоењето на Бога, што на извесен начин е чин на вера, бидејќи имате исто толку малку докази што можете да ги најдете во надворешниот свет колку и јас.

Не мислите ли дека постои суштинска разлика во начинот на размислувањето за проблемите на невидливото или во пристапот кон нив, дека можеби на некој темперамент повеќе му одговара да биде сигурен во невидливото, на некој пак, да биде резервиран?

Не сум сигурен. Мислам дека мојот став кон с□ во голема мера го одредува образованието што го имав. Се школував за да бидам научник. И кон с□ пристапувам како да се работи за експериментална наука - можеби тоа е погрешно, можеби е исправно. Но, што се однесува до верата започнав со доживувањето коешто изгледа беше уверливо: дека Бог постои. Сомнежот настапува не како преиспитување на ова суштинско искуство, туку како преиспитување на моите размислувања произлезени од тоа. И во тој поглед сомнежот на верникот треба да биде исто толку творечки, исто толку смел, исто толку радосен, речиси исто толку систематичен колку и сомнежот на научникот којшто откако ги пронашол фактите коишто во нешто до извесна граница го увериле, ќе почне да бара недостатоци во својот начин на размислување, грешка во својот систем, или нови факти коишто би го обезвредиле неговиот модел на универзумот.

„Ова доживување што го имав јас не беа мои чувства ниту мои желби ниту моја физичка состојба во оној момент; тоа беше средба со нешто поинакво, длабоко поразлично од мене самиот, чиешто потекло не можам да го докажам и не можам да го споредам со ништо што е како мене и внатре во мене, дури ни при пристојно познавање на социологијата, психологијата или биологијата,,.

Но моментот на неговото откритие на, како што нему му се чини, новиот модел на универзумот е подеднакво уверлив, без оглед дали неговото истражување на овој модел го потврдува тоа или не.

Истражувачот, без сомнение, ќе го вреднува чувството што доаѓа од новото откритие, но тоа чувство нема да го смета за полноважно, како што велите; тој подоцна ќе изведе експерименти и така натаму. Но Вие, претпоставувам, не го признавате доживувањето на некое чувство на наводно постоење на Бога ако тоа чувство нужно не кажува дали Бог постои, или не?

Мислам дека тоа не е во потполност прашање на чувство. Не мислам дека чувството може едноставно да биде нерационално или наполно бесмислено, а сепак да се одржи наспроти секој друг доказ. Но би рекол дека на пример, ако за миг ја оставиме на страна верата во Бога и ги погледнеме другите области, да речеме музиката, од гледиште на научникот музиката може да се изрази со цртеж, со линија, со математичка формула... Кога ги имате сите нив тие не пружаат ни приближна претстава за тоа дали се работи за убаво музичко дело или едноставно за дисонантна врева. Постои момент кога слушате и велите ова е музика, а не едноставно врева.

Се разбира, иако многу би сакала да знам зошто добрата музика, добрата поезија, добрата уметност воопшто, дејствуваат врз нас онака како што дејствуваат и секогаш претпоставувам дека секое доживување на Бога во себе содржи еден таков

модел на дејствување. Како атеист никогаш не би сакала да се посомневам во длабокото знаење коешто црквите, синагогите и џамиите во текот на вековите го стекнале за човечката природа, за човечката мисла, за човечките физички реакции. Вие пишувавте величествено за внатрешната молитва и дури и пред да ја прочитам Вашата книга тоа исклучително ме интересираше, бидејќи ми се чинеше дека е наполно јасно дека таквата молитва дејствува. Односно, луѓето коишто се обиделе да ја применат контемплативната молитва имале полза од тоа. Неодамна и самата сериозно се обидов, зашто страдав од болки од изместен дискус а не сакам да пијам лекови против болка. И ми се виде дека можеби ќе ми помогне да ја ублажам болката ако се обидам да ја применим контемплативната молитва како што ја опишува Свети Григориј, со медитација за Молитвата Господова. И навистина така се случи. Ете, претпоставувам дека Црквата овде пронашла ментална техника којашто е благотворна и има тераписко дејство. Но во случајот на искуството во врска со молитвата, како и во другите доживувања што се нарекуваат религиозни, ми се чини дека Црквата така да се рече однапред си ги присвоила, велејќи: „Ова се наши доживувања, тие водат до Бога,,. Не вообразувам дека моите обиди можат да се споредат со нешто што може да го постигне извешбан духовник, но зарем не ги задржувате за себе разните техники и начини на живеење давајќи им на атеистите неприфатливи објаснувања за тоа, а би можеле да му помогнете на човештвото коешто можеби дури во ова време на прибегнување кон дроги има

потреба од тоа повеќе отколку кога било порано?

Што се однесува до техниките и до методите, наполно се согласувам дека сте во право и би можел да Ви дадам токму во прилог на тоа што го кажувате: вие пример за една група зависници од дрога коишто ја прочитале книгата „Темнината на незнаењето“, и се обратиле кај свештеник (не кај мене) со зборовите: „Утврдивме дека токму по ова трагаме и би ни било многу поевтино вака да дојдеме до тоа одошто со помош на дрогата што ја користиме....“

И многу поздраво.

Многу поздраво. И сега имаме искуство со некои зависници од дрога коишто со помош на медитација го откриваат сето она по коешто трагале преку дрогата, ја оставаат дрогата и тргнуваат во еден друг свет. Што се однесува до техниките, мислам дека е наполно точно, бидејќи техниките се зановаат на нашата заедничка човечка природа. Кон која било цел да тежнеете вашето размислување е секогаш ваше човечко размислување, вашите чувства се ваши човечки чувства итн. Верникот, од некоја причина, од иста причина којашто Ве наведува да ја препознаете убавината во музиката, во природата, во уметноста итн., тоа би го изразил вака: „Ова доживување што го имав јас не беа мои чувства ниту мои желби ниту моја физичка состојба во оној момент; тоа беше средба со нешто поинакво, длабоко поразлично од мене самиот, чиешто потекло не можам да го докажам и не можам да го споредам со ништо што е како мене и внатре во мене, дури ни при пристојно познавање на социологијата, психологијата или биологијата...“

Ова е таа суштинска разлика меѓу нас, нели? Без разлика дали се работи за чувство дека сме се сретнале со нешто поинакво од нас самите, со чувство

коешто самите сме го предизвикале или пак, со чувство коешто го предизвикало нешто друго или се изведува од нешто друго. Зарем тоа е она што најмногу нè дели?

Да. Верникот би рекол: „Објективно знам дека Он постои, што значи дека имам знаење коешто се стекнува, а не знаење што се произведува...“ И зарем тоа на истиот начин не се однесува и на ирационалните искуства во обичниот живот? Како што е љубовта, како што е чувството за убавина во уметноста, во музиката и така натаму...

Мојата претпоставка би била дека чувството за убавина е само засега ирационално, до моментот додека не се објасни. Секогаш помислувам на философот Хјум, којшто пред двесте години рече дека знаеме дека лебот ни е корисен, но дека никогаш нема да дознаеме зошто, а денес, се разбира, навистина знаеме зошто. И мислам дека можеби во не толку далечната иднина ќе дознаеме што е тоа што дејствува врз нас така што го нарекуваме „убаво...“

Можеби е така, но зошто не мислите дека можеби на истиот начин ќе дојдеме до моментот кога со проучувањето да речеме на мозочните бранови и сл., ќе можеме да откриеме дека во еден таков миг нешто што не му е вродено на нашето физичко тело го попречило или навлегло во нашето доживување. Од логичка гледна точка во тоа е исто толку лесно да се поверува како и во ова другото.

Токму тоа најмногу би сакала да го дозволам и се разбира, ако експериментот покаже дека Вие сте во право, би немало алтернатива и човек би морал да биде верник. Едноставно насетувам дека експеримент би можел да покаже дека јас сум во право. Но, Архиепископу, да претпоставиме дека имам, како што кај нас

Кога работев како лекар во договор со мајка ми одлучивме никогаш да не живееме со поголема количина пари од онаа што ни е потребна за покрив над главата и за храна, зашто мислевме дека сè што ќе се потроши над тоа - и натаму така мислам - е крадење од некој на кого што тоа му е неопходно, а нам не ни е.

атеистите тоа би можело да се има, такво ненадејно доживување какво што го опишувате Вие како што е извесноста дека Бог постои. Да претпоставиме дека тоа не се случило во никаков религиозен контекст. Да речеме дека седам на брег на река, како Свети Игнатиј Лојола. Знам дека сум воспитана како Еврејка, но живеам во Англија, којашто како што велат е земја со сто и една религија - и зошто тоа тука би имало некоја последица? Можам да прифатам дека би било разумно да станам припадник на некоја религија од страв од некој вид надмено лудило коешто ги снаоѓа луѓето што мислат дека имаат лична, непосредна врска со Бога, но што од ваквото искуство со Бога ќе ме наведе на претпоставката дека сум се сретнала со христијанскиот, еврејскиот, муслиманскиот бог? Дека Он ќе сака да станам верник на Методистичката или на Руската Православна или на Англиканската црква? Што би требало да го наведе човекот да оди чекор подалеку од ова доживување и да рече: „Одлично, сега сум сигурен дека Бог постои.,,

Тоа би имало наполно поинаков тек, кога тоа би имале - а сигурен сум дека човек може да го има доживувањето на Бога надвор од каков било контекст или претходна религиозност или религиозно образование - тогаш веројатно би откриле дека ако Бог постои, тоа има непосредна подлабока смисла за Вашата положба во однос на луѓето воопшто...

Ве молам објаснете ми го тоа, бидејќи токму тоа сакам да го разберам.

Веднаш. Моето искуство во детството беше такво дека животот е насилен, суров, бесчувствителен, дека луѓето си се меѓусебно непријатели едни на други и дека си нанесуваат страдања едни на други, дека сè на сè постојат само неколкумина најблиски коишто се со вас и од коишто не ви се заканува опасност. Човек мораше да се бори, да совладува за да преживее и конечно - да го возврати ударот што посилно за да победи.

Тоа, верувам, навистина била Вашата ситуација, зар не?

Такво беше моето искуство во училиштето во сиромашното предградие во текот на првите години на револуцијата и подоцна - не во Русија, туку во странство. Сега, кога Го открив Бога, а Го открив во врска со Евангелието, прво ме изненади дека, еве, постои Бог на Когошто секој му е значаен, Кој не прави разлика меѓу луѓето, Којшто не е Бог на доброто наспроти злото, Бог на верниците наспроти атеистите, Бог на еден вид наспроти друг; дека Нему секој што постои Му е наполно еднаков, значаен и вреден. И кога Го открив тој Бог, тогаш беше неизбежно да го откријам и ставот кон својата околина. И знаете, почувствував, запрепастен, дека фактот што открив дека Бог е таков и дека Неговиот однос кон секого е таков целосно ме измени. Се свртев околу себе и повеќе не гледав одвратни и омразени суштества, туку луѓе коишто се во врска со Него и со коишто би можел да стапам во нов однос кога би верувал дека се такви какви што Бог верува дека се.

Кога се прикажува Црквата како една држава, световна држава, којашто не е држава туку мафија, јас не □ припаѓам на таа и таква црква, којашто само се вика црква, и не сакам да □ припаѓам; повеќе им припаѓам на оние што ја одрекуваат црквата. Но одрекувањето на една лага не значи и афирмација на

вистината. Точно тоа ни го дава Православната Црква. Таа е земјотрес, еден идолоуривачки тај-фун, којшто помага да се роди иконата Божја, тивко и вистински, иконата на живиот Бог, Којшто и го спасува човекот.

(архим. Василиј Гондикакис)

Но факт е дека атеистите можат да го имаат ова доживување на љубов полна со почит, на милосрдна љубов кон сите созданија без потреба од Бога. Јас не сум добар социјалист, но мислам дека луѓето коишто се навистина добри социјалисти, во основната а не во политичката смисла на зборот, имаат такво чувство. Не е потребно да се има Бог за да се има чувство за вредноста на секо создание.

Не, не сакам да кажам дека е тоа потребно. Би рекол дека не е непоходно да се знае дека постои Бог за да се биде човечко суштество или за да бидете над нивото на коешто јас бев, сосем сигурно. Ниту е неопходно, би рекол, да се знае дека Бог постои за Себе за всушност да постои. Според мене, проблемот на Бога е во ова. Он не е нешто што ми е потребно за да имам свој поглед на светот. Бог не ми е потребен за да ја пополнам празнината во својот став кон светот. Открив дека Бог постои на наполно истиот начин на којшто ги открив фактите во науката и тука не можам ништо. За мене Он е факт и затоа има значење и игра улога на некој начин во истата смисла во којашто откако

сте откриле дека постои една личност животот ви станува поинаков од оној до моментот пред да станете свесни за таа личност.

Можам ли да Ве замолам да бидете малку поконкретен во врска со ова? На пример, уште нешто сакам да докажам, иако тоа може да биде прилично дискутабилно, но мислам дека доказот е вреден. Во текот на изминатите петстотини години, откако науката се отргна од пазувите на Црквата значително напредуваше, така што денес е вообичаено да се рече дека нашето технолошко, нашето научно знаење ја надмина состојбата на моралот. Од друга страна, Црквата имаше на располагање две илјади години за да го развие нашиот морал, доколку тоа е една од нејзините функции. Но, рековте дека човекот може да дојде до свест за вистинската личност - кој христијански збор ми е овде неопходен? - за егзистенција, за достоинствена егзистенција на секое човечко суштество. И ова повлекува со себе, мислам, еден вид однесување кон човечките битија коешто го поврзува верувањето во Бога со моралот. Постои ли неопходна

Постојат „свештени,, атеисти коишто трагаат по Едниот Бог. Нели Апостол Павле вели: Не е верата за сите, т.е. не е Православието за сите. Имајќи ја како искуство православноста вера, кога би бил на Запад по прво би се наоѓал во просторот на сомневање и би им припаѓал на атеистите отколку на теистите, ако тие теисти се со

Ватикан. Оти јас сум во Православната Црква, во којашто она што го живееме и доживуваме претставува уривање на сѐ, уривање на сите идоли, непрестано уривање, и испливување на Божјата икона на повидок, Неговата несоздадена благодат.

(архим. Василиј Гондикакис)

врска меѓу верувањето во Бога и моралот? Што е тоа? И бидејќи Црквата во текот на овие две илјади години не ѝ направи добри - всушност, би рекла дека во текот на последните двесте години токму световната мисла стори најмногу за да ѝ поправи - може ли да се рече дека Црквата ја исполнила оваа функција? Со други зборови, како моралот произлегува од верувањето во Бога? Зошто Црквата не успеа да направи од нас морални суштества?

Мислам дека моралот сосема сигурно треба да произлезе од нашата вера во Бога, бидејќи ако гледаме дека устројството на светот се темели на извесен број големи принципи, тоа би требало да го измени нашето однесување...

Кои се големите принципи?

Љубовта, да речеме... љубовта, правдата.

Затоа што чувствувате љубов кога ќе се сретнете со Бога? Затоа што изгледа дека Бог е битие на љубовта и на правдата? Сакам да кажам, каде е местото на овие добродетели во средбата со Бога?

Дозволете ми да се ограничам на Евангелието; тоа ќе биде полесно отколку да се обидам да опфатам поширока област. Целото учење во Евангелието, всушност, е учење за љубовта. Фактот дека ни недостасува љубов не осудува, но не ја прави таа изјава помалку вистинита. Готов сум да кажам дека, индивидуално и колективно, нам ни недостасува тој идеал. Уште повеќе се сомневам во она што го рековте за световната мисла, бидејќи мојот впечаток е дека западноевропската световна мисла - или световната мисла којашто се разви од западноевропската култура - е проникната од Евангелието; на пример гледиштето за вредноста на една личност во античкото општество го вовеле Евангелието, инаку претходно во него едноставно го немаше. Има толку многу работи коишто сега станаа општи места, универзално прифатени, а некогаш претставуваа новост, и сега дејствуваат во општеството како квасец во тесто.

Би се сложила со Вас крајно. Велам само дека во текот на последните двесте години, барем од средината на осумнаесеттиот век, овие принципи коишто се, навистина

така ми се чини, врвот на западната цивилизација, успешно преминаа од рацете на религиозните во рацете на световните луѓе, па доколку во текот на овој период постои морален напредок, а мислам дека постои, за тоа, по мое мислење, не треба да им благодариме на црквите и на синагогите.

Постојат две работи што ми паѓаат во очи - едната е дека верниците имаа и сè уште имаат една многу незгодна склоност да бегаат од животните тешкотии и проблеми во наводната „побожност“.

Драго ми е што го изнесовте ова.

Тоа е сосем извесно. Многу полесно е да се повлечеш во себе и да речеш 'о Боже, дај им леб на гладните', одошто да преземеш нешто во врска со тоа. Штотуку бев во Америка и некој постојано зборуваше за својата подготвеност да си го даде животот за гладните и за сиромашните, а јас - не ја гаснеше цигарата - го прашав зошто едноставно не одвои за нив една кутија цигари.

И самата можам да Ви дадам уште еден пример. Сите ние коишто имаме деца и среќаваме голем број млади луѓе... среќаваме луѓе коишто бараат да има повеќе љубов во светот, а самите никако не можат да ја пружат на постарата генерација.

Да, тоа е исто така вистина. Бегаме во светот на неодговорната молитва наместо да ја оствариме. Ако Му речам на Бога 'еве, ова е потребно, помогни!', морам да бидам подготвен да Го чујам Бога во себе како ми одговара, без да чекам откровение. 'Виде што треба, па оди и стори нешто. Така, во тоа не успеваме и тука, меѓу дру-

гото, грешиме.

Можам ли да навестам дека онаа втората причина заради којашто мислам дека Вие и световните добротвори исто така не успеавте е не само тоа што го отфрливте светот, како што велите бегајќи во својата соба и пропуштајќи да го сторите доброто дело што е на дофат на рацете, туку е и чувството дека светот, а особено градскиот свет на денешнината е пекол, сатанска воденица, место коешто треба да се избегне. Во религијата нема радост, нема на пример уживања во весел живот. Задоволствата коишто општеството обично ни ги пружа, дури ако сакате и задоволството на трупање материјални добра, задоволството што седиме во нашите малечки замоци со фрижидерите во нив, со децата што ни играат покрај нозете - тоа според мене се здрави задоволства. Но мислам дека сериозните луѓе, сериозните нерелигиозни луѓе, отсекогаш ги сметале овие работи во коишто ние како човечки животни вистински уживаме за пречка на патот кон добриот живот.

Мислам дека во извесна мера се во право. Мислам дека е потребно значително да се овладее со себеси за да не се заборава што е најдлабоко во човекот во корист на она што е поповршно. Полесно е да се биде површен одошто да се соочиш со нешто трагично. Видете, тешкотијата е во тоа што го претворивме тоа во лажен став, во став дека ако си христијанин мора да бидеш строг, речиси мрачен, никогаш да не се насмееш...

Или многу, многу едноставен, толку едноставен и невин, што стварноста на животот да ти се чини неважна.

Да, но ако си навистина свесен за тоа

колку е животот трагичен, тогаш постои ограничување на твоето уживање. Радоста е нешто друго. Човек може да има величествено чувство на полет и внатрешна радост, но уживањето во надворешните видови на животот при свеста за страдањето на толкав број луѓе и сл. е нешто што мене тешко ми паѓа. Кога работев како лекар во договор со мајка ми одлучивме никогаш да не живееме со поголема количина пари од онаа што ни е потребна за покрив над главата и за храна, зашто мислевме дека сè што ќе се потроши над тоа - и натаму така мислам - е крадење од некој на когошто тоа му е неопходно, а нам не ни е. Тоа не нè прави мрачни, тоа ни пружа чувство на радост затоа што нешто делиме, пружаме и приаме. Но јас навистина чувствувам дека сè додека постои една гладна личност вишокот на среќа, вишокот на удобност е кражба...

А сепак, секоја одделна личност е толку ранлива, толку подложна на трагедија, толку лесно може да биде во опасност, што на пример кога ќе видам луѓе на плажа, со премногу работи што тие ги поседуваат и како премногу уживаат, мислам овде е радоста, малку среќа на едно место, еден миг на радост којшто не е догрешен.

Не би рекол дека е погрешен. Мислам дека би можел да биде подлабок и потраен. Еден од проблемите на современиот човек е во тоа што имаме толку многу што веќе не уживаме во ситниците. Да речеме, во годините кога животот беше крајно тежок од искуство се сеќавам дека најмалата радост беше како некое чудо. Сега ми е потребно многу повеќе за да сметам нешто за толку чудесно.

Границата се помести.

Да, а сепак понекогаш кога луѓето имаат премногу повторно ја откриваат едноставноста. Од морална гледна точка не е дека не се согласувам со ова што го велите, но се плашам дали - ќе го изнесам истиот морален аргумент како и Вие - тоа не е само за на мнозинството од нас да ни се наметне чувство на вина. Тоа би било општото обвинение, не само против Вас.

Вината е секогаш погрешна и вината е болен став кон животот. Бескорисна е. Разорна е. ...И заради вината исчезнува и самото чувство дека сè е можно, дека човек би можел да поправи нешто. Верувам дека вината е погрешна, но мислам дека е предизвик за поголема радост. Ако речам, на пример, 'нема да го направам тоа за да можам да почувствувам радост затоа што со некој нешто делам наместо како паразит да го излапам тоа сам, како некој грабливец', не си ја намалувам радоста, а и не развивам чувство на вина.

Единственото што би го кажала е дека ако човек не е во право, ако е виновен, ако сторил нешто лошо, подобро е самиот да ја сноси вината одошто да ја префрла на другите. Можеби е неопходно да се поднесе својата сопствена вина и таа да се надмине.

Мислам дека е подобро зборот 'вина' да се остави настрана, а наместо тоа да се прави нешто...

Секако, нешто да се прави, но не ја префрлај на друг.

Не гледам никаква предност во префрлањето на вината врз некој друг, освен ако

Г
Х
И
Н
Р
Л
Б
Н
Л
Т
А
В
Т
О
Т
У
В
Н
О
А
И
Ж
Е
Ж
Е
Б
Б
А
Т
В
А
И
О
В
Ж
И
М
И
Е
Т
И
Ж
Е
Т
Б
Н
Н
Х
Б
Л
В
Н
К
Б
Т
О
У
Ж
И
П
Р
Н
А
Ж
Ж
Р
И
О
Т
И
Ж
О
У
Б
Т
О
Н
И
И
Б
В
Ц
К
Е
Б
Е
Т
А
И
Р
Б
У
Л
В
К

тој некој е подготвен, во смисла на приврзаност, пријателство, љубов или како и да го наречеме тоа, сакам да кажам во смисла на однос кон вас, да ја подели со вас вашата тешкотија, непријатност, не вашето чувство на вина, не тоа што се давите, туку тоа што се обидувате да пребродите.

Ви наметнувам прашања и Вие сте многу великодушен, но дали изоставив - сигурно изоставив - некоја важна област за којашто Вие би сакале да зборувате? Ви дадов ли простор за да кажете нешто што Вам Ви е навистина важно?

Не, мислам дека беше многу возбудиливо вака како што беше. Во секој случај, никогаш не можеме да разговараме за сите теми. Она што го чувствувам би го изразил со две кратки реченици за Бога и за религијата: дека Бог за мене не е некој којшто ми е потребен за да пополнам празнина. Тоа е Некој Кого што морам да Го прифатам, зашто според моето сопствено животно искуство Он навистина постои; не можам да го избегнам тој факт. А второто е дека целиот морал којшто се развива од Неговото постоење не е дел од должноста спрема Него или од должноста спрема луѓето - не го сакам зборот 'должност' - туку чин на среќа и благодарене кон Бога и кон луѓето, а тоа се поврзува со почитувањето: став на почитување кон Бога, став на почитување кон луѓето, став на почитување кон животот. Мислам дека чувството на почит, радост и предизвик е она што ќе ми помогне да пораснам до полната мера, она што е навистина важно во практичниот живот.